

Prof. Dr. Kemal TİMUR

Düzce Üniversitesi
Eğitim Fakültesi,
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
Düzce/TÜRKİYE
kemaltimur@hotmail.com

TANZİMATTAN MİLLÎ EDEBİYATA TENKİT

CRITICISM FROM TANZİMAT TO
NATIONAL LITERATURE

ÖZ

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de yaşamın her alanında insanlar birbirlerini tenkit edip hicvederler. Ancak günlük hayatımızda, tenkit, eleştiri ve hiciv kavramlarını zaman zaman birbirine karıştırır ya da birbirinin yerine kullanırız. Böyle olmakla birlikte bu kavramlar, farklı anlamlar taşır. Yazar ve şairlerin birçoğu da bu kavramları farklı zamanlarda ve farklı alanlarda/konularda kullanmışlardır. Bu yazımızda sözkonusu kavramların tanımlarına yer verilip, ardından da Türk Edebiyatında Tanzimattan Millî Edebiyat dönemine kadar geçen süreçteki edebi tenkit konusu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tenkit, Eleştiri, Hiciv, Türk Edebiyatı, Tanzimat, Servet-i Fünun, Millî Edebiyat.

ABSTRACT

As in the past, people criticise and satirize each other in every sphere of life today also. But sometimes we confuse the criticism with satire in the daily life and use interchanged. Notwithstanding that these notions have different meanings. Many of writers and poets use these notions in different times and subjects. In this writing, first of all definitions of mentioned notions will have defined and then the subject of literal criticism will be focused on in period between Tanzimat and National Literature in Turkish Literature.

Keywords: Criticism, Satire, Turkish Literature, Tanzimat, Servet-i Fünun, National Literature.

Atıf@

Timur, Kemal. "Tanzimattan Millî Edebiyata Tenkit", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, Yıl 5, Sayı 10, Bahar 2019, s. 1-11.

Giriş

Dünya edebiyatında olduğu gibi Türk edebiyatında da tenkit konusu önemli bir yer tutmaktadır. Türk edebiyatında tenkit ile ilgili ilk çalışmaları yapan Bilge Ercilasun'un kitap ve makaleleri önemli bir boşluğu doldurmuştur; ancak konuyla ilgili yeterince çalışmanın yapıldığını söylemek zordur.¹ Bilindiği gibi insanlar, tarih boyunca birbirlerini tenkit etmiş, eleştirmiş ve hicvetmişlerdir. Günümüzde de yaşamın her alanında bu durumla karşılaşmak mümkündür. Günlük hayatımızda, tenkit, eleştiri ve hiciv kavramlarını birbirine karıştırır ya da birbirinin yerine kullanırız. Böyle olmakla birlikte bu kavramlar, farklı anlamlar taşır. Tenkit ve eleştiri herhangi bir şeyin olumlu ya da olumsuz yönleriyle objektif bir tarzda değerlendirilmesi anlamına gelirken; hiciv, bir şeyin alaylı bir dille eleştirilmesi ya da kusurlarının söylenmesidir. Yazılan birçok kaynakta olduğu gibi Bilge Ercilasun'un konu ile ilgili kitap ve makalelerinde de daha çok tenkit kavramını kullandığını görürüz; ancak daha sonra yapılan birçok çalışmada tenkitten ziyade eleştiri kavramı tercih edilmiştir.² O halde giriş

¹ ERCİLASUN, Bilge, Servet-i Fünûn'da Edebî Tenkit, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.; ERCİLASUN, Bilge, İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1995.; ERCİLASUN, Bilge, "Ömer Seyfettin'de Edebî Tenkit", Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 1, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

² Bu konudaki akademik çalışmalardan bazıları şunlardır: Betül ÖZÇELEBİ, Cumhuriyet Döneminde Edebî Eleştiri 1923-1938, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.; Hüseyin ÖZÇELEBİ, *Cumhuriyet Döneminde Edebî Eleştiri (1939-1950)*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2003.; Hüseyin ÖZÇELEBİ, *Cumhuriyet Döneminde Edebî Eleştiri (1951-1960)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.; Cafer GARİPER, *Mehmet Rauf'un Tenkidî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992.; Ayhan YAŞAR, *XX. yüzyılda Edebî Eleştiri: Son Devirlerde Dünyada Geliştirilen Edebî Tahlil Metotlarının Türk Şiir ve Romanına Uygulanışı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 1992.; İbrahim Şeref KAYA, *Varlık Dergisinde Şiire ve Şiir Tenkidine Dair Yazılar (1933-1953) (2 cilt)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992.; Tülün ORUÇ ARSEVEN, *Millî Edebiyat Döneminde Eleştiri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994.; Hüseyin ARAK, *Çağdaş Alman ve Türk Romanlarının Eleştiri Yazıları*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001.; Fethi Nâci, *Eleştiri Günlüğü*, Özgür Yayınları, İstanbul 1986.; Ahmet OKTAY, *Şairin Kanı, Yazınsal Eleştiriler 1, 1954-2000*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.; Adnan BENK, *Eleştiri Yazıları 1-2*, Doğan Kitapçılık Yayınları, İstanbul 2000.; Hüseyin CÖNTÜRK, *Eleştirmeden Önce*, Kültür Matbaası, Ankara 1958.; Hüseyin CÖNTÜRK, *Çağının Eleştirisi I-II*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.; Sabahattin EYUBOĞLU, *Sanat Üzerine Denemeler Eleştiriler 1-2*, Cem Yayınları, İstanbul 1981-1982.; Memet FUAT, *Eleştiri Üstüne*, Adam Yayınları, İstanbul 2001.; Nurullah ÇETİN de 1960-2000 yılları arasında Türk edebiyatındaki edebî eleştiri çalışmalarını ve eleştirmenleri kısaca tanıtarak değerlendirmelerde bulunur (Nurullah ÇETİN, "1960-2000 Yılları Arasında Türk Edebiyatında Eleştiri Çalışmaları", *Hece*, Mayıs-Haziran-Temmuz 2003, s. 167-184.

mahiyetindeki bu cümlelerimizi fazla uzatmadan bu kavramların Tanzimat dönemindeki serüvenleri ile konuya başlayalım.³

Tanzimat Dönemi

Türk edebiyatındaki tenkit tarihine baktığımızda, araştırmacıların ortak fikri, Tanzimat edebiyatından önce tenkit düşüncesinin olmadığıdır. Her ne kadar Divan edebiyatında kimi şairlerin şiirleri hakkında birtakım görüşler ileri sürülse de, bunların Batı'daki tenkit anlayışından çok farklı olduğunu görürüz. Bu konuda özellikle tezkire yazarlarının diğer şairler hakkında verdikleri hükümler belki tenkit kavramı ile ilişkilendirilebilir.⁴

Divan edebiyatında tartışılmaz bir şekilde belirlenmiş edebî görüşler, Tanzimat edebiyatıyla sorgulanmaya ve tartışılmaya başlanır. Çünkü Tanzimat edebiyatıyla Osmanlı yazarlarının çoğunluğu, Batı'nın tenkit düşüncesine doğru yönelirler. Böylece Tanzimat edebiyatında tenkidin iki temel ölçütten hareket edilerek oluşturulduğunu görürüz: **Eskinin reddi ve yeninin oluşturulması**. Yeni bir edebiyat tarzını benimseyen Tanzimatçılar, Divan edebiyatında tezkire geleneğiyle ve yer yer dîvân mukaddimelerindeki, şiirlerdeki tefâhur kısımlarındaki ipuçlarıyla hayat bulan edebî görüşleri eleştirirler ve bu şekilde getirmeye çalıştıkları tenkit düşüncelerine zemin hazırlarlar.⁵

Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi Tanzimat edebiyatının yazar ve şairleri Türk edebiyatını Batılılaştırmak için çaba harcarlar ve bu yolda eski edebiyatı reddetme yoluna girerler.

Bilindiği gibi Türk edebiyat tarihinde Şinasi, Avrupa'yı görmüş ve yakından tanımış ilk düşünce adamlarındandır. Hemen her konuda diğer şair ve yazarlara öncülük etmiştir. Dolayısıyla Tanzimat edebiyatçıları arasında Batılı tenkidi yaygınlaştırmaya çalışan ilk kişi Şinasi olmakla birlikte onu bir tenkitçi olarak da vasıflandıramayız. Zira, Şinasi'nin tenkit tarihimizdeki asıl önemi, kendinden sonraki edebiyatçılara yol göstermesidir. Şinasi'nin, bu alandaki çalışmaları, daha çok *Ruznâme-i Cerîde-i Havâdis* ile *Tasvîr-i Efkâr* gazetelerinde yer

³ Bu makalemizin hazırlanmasında şahsımıza ait *Ömer Seyfettin'in Kaleminde Şair ve Yazarlar* adlı kitabımızdan faydalanılmıştır: (Timur, Kemal, *Ömer Seyfettin'in Kaleminden Şair ve Yazarlar*, Akademik Kitap Yayınları, İstanbul, 2010).

⁴ Celâl TARAKÇI, *Cenap Şahabettin'de Tenkit*, Eser Matbaası, Samsun 1986, s. 1-5.

⁵ Age. s. 5-6.

alan dil tartışmalarının doğmasına yol açar. Ayrıca Şinasi, *Tercüman-ı Ahval Mukaddimesi*'nde sözün önemi üzerinde durarak tezkirelerde nelerin olup nelerin olmaması gerektiği konusunda açıklamalarda bulunarak bu konuda da öncü bir rolü üstlenmiş olur.⁶

Tanzimat döneminde Şinasi'den sonra asıl Namık Kemal, gerçek anlamda ilk münekkid olarak kabul edilir. Tenkit alanında birçok yazısı olan Namık Kemal, eski edebiyatı tenkit ederken yeni edebiyatı ve yeni edebî türleri müdafaa eder. Namık Kemal, eski edebiyatı tenkit edip yeni edebiyatı savunurken, onun eski edebiyattan vazgeçtiğini söylemek de mümkün değildir. Bu konuda bazı çalışmaları olan Kazım Yetiş hocamın şu tespiti önemlidir: “*Namık Kemal, olgunluk devresinde bile, 'Hitâm-ı Acemî', 'Eddâî Kemal' müstear adları ile eski tarz şiir*” ile neşretmiştir.⁷ Bununla birlikte Namık Kemal'in Divan edebiyatına yönelik eleştirisi üç noktada toplanır. Bu eleştiriler şunlardır: **Dil, hayal sistemi ve edebî sanatlar**. Namık Kemal, Acem edebiyatının zevkperest ve gayriahlaki olduğu görüşündedir. Bu edebiyatın yerine daha çok sosyal faydaya dayalı, hakikata, tabiata ve akla uygun olan bir edebiyatın yerleşmesi için çalışır. Ona göre bir milletin ruhu ve dili olmalı, her yazı yazan halka hitap etmeyi ve faydalı olmayı gaye edinmelidir.⁸

Ziya Paşa ise, Namık Kemal'den farklı olarak kendisini bir iç çatışmanın içinde bulur. Bir başka ifadeyle “Şiir ve İnşa” makalesinde bizim asıl edebiyatımızın Divan şiiri ve nesri değil, Halk şiiri olduğunu söyler. Bu, o zaman için devrini aşan bir görüştür. Halk edebiyatının kocakarı masallarından ve bayağı şiirlerden ibaret olduğu fikri, bütün Tanzimat ve Servet-i Fünûn devirlerinde yaygın olmasına ve İkinci Meşrutiyet'teki millî değerlere ve halka dönüşe kadar da devam etmesine rağmen Ziya Paşa, halk edebiyatının değerini bu şekilde ifade etmiştir. Daha sonra ise, ilk edebiyat antolojisi hüviyetinde olan *Harabat* adlı eserinin manzum önsözünde Ziya Paşa, ‘Şiir ve İnşa’daki görüşlerinin aksine Divan şairlerini ve şiirini över. Dolayısıyla bu anlamda Ziya Paşa'nın zevk ve zihniyet olarak eskiye bağlı kaldığını söylemeliyiz.⁹

⁶ Ömer Faruk AKÜN, “Şinasi”, *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, Cilt: 11, İstanbul 1993, s. 554-558.

⁷ Kâzım YETİŞ, *Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, Alfa Yayınları, İstanbul 1996, s. 36.

⁸ M. Kaya BİLGEL, *Harabat Karşısında Namık Kemal*, İrfan Yayınları, İstanbul 1972, s. 13-29.

⁹ Önder GÖÇGÜN, *Ziya Paşa*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İzmir 1987, s. 13-29.

Abdülhak Hamit, Tanzimat edebiyatının ikinci nesline mensup kabul edilen bir şair ve yazardır. Bu anlamda, Hamit'in bir tenkitçiden ziyade, daha çok şiir ve sanat yönü ön planda bir şair ve yazar olduğu söylenebilir. Tiyatro ve şiire yeni bir tarz getirmeye çalışan Hamit, eski edebiyatı eleştirmiş ve getirmeye çalıştığı tarzı da kısaca açıklamıştır. Hamit'e göre şiir, bir heyecanın, şiddetli bir duygunun ifadesidir ve tamamen ferdîdir: *“En güzel, en büyük, en doğru şiir, bir hakikat-i müdhişenin tazyiki altında hiçbir şey söylememektir. İnsan bazen hatırına gelen hayalî tanıyamaz, o kadar güzeldir. Zihninden uçan bir fikre yetişemez, o kadar yüksektir. Kalbinde doğan bir hissi bulamaz, o kadar derindir. Bu acz ile bir feryat koparır, yahut pek karanlık bir şey söyler, yahut hiçbir şey söyleyemez de kalemini ayağının altına alır ezer, bunlar şiirdir”*¹⁰

Şiir ile birlikte Hamit'in tiyatro alanında öne sürdüğü düşünceler de dikkat çekicidir. O, millî tiyatro adını verdiği bir tarzı başlatmaya çalışır. Buna göre, tiyatro yazarları herkesin bildiği kendi hayatlarını değil, tanımadıkları cemiyetlerin; ya da azınlıkların hayatlarını, İslam veya Osmanlı tarihinin muhteşem olaylarını tanıtan eserler yazmalıdırlar. Bu durumda; ancak millî tiyatro vasfını kazanabilirler.¹¹

Tanzimat edebiyatı ikinci neslinin tenkit alanındaki en önemli ismi ise Recaizade Mahmut Ekrem'dir. Ekrem'in düşünceleri kendisinden sonra gelen Servet-i Fünûn şair ve yazarlarını da etkiler. Ekrem, *“her edebî eserin ruhu fikirdir”* diyerek fikre verdiği önemi ortaya koyar. Bu anlamda onun yazmış olduğu *Talim-i Edebiyat* önemlidir. Edebiyatın gayesi üzerinde duran Ekrem'e göre *“Edebiyatta mantık iltizam olunmaz.”* Bunun nedeni ise, edebiyatın amacının *“fikir, his ve hayalce olan mehasin ve bedâiyi”* ortaya çıkarmaktır. Şairin amacı ahlak dersi vermek olmamalıdır. Edebiyatın, *“gayriahlâkî”* değil, *“lâ-ahlâkî”* olduğunu ifade eder. Ekrem'e göre şiirin asıl gayesi güzelliştir. Ekrem asıl güzel şiirin, okunduktan sonra düşündürmesi gerektirdiğini söyler. Ayrıca her vezinli ve kafiyeli sözün şiir olmadığını ve her şiirin vezinli ve kafiyeli olması gerekmediğini de ifade eder.¹²

¹⁰ İnci ENGİNÜN, *Abdülhak Hamit Tarhan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, s. 51.

¹¹ Age. s. 74-85.

¹² Abdullah UÇMAN, “Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemi Türk Edebiyatında Eleştiri”, *Hece*, Mayıs-Haziran-Temmuz 2003, s. 53-56.

Bu isimlerin dışında, Beşir Fuat, Sami Paşazade Sezai, Nabizâde Nâzım, Mizancı Murat, Ahmet Midhat, Muallim Nâci, Ali Kemal ve Ahmet Rasim gibi yazarlar da Tanzimat ve sonrasında ferdî tarzındaki edebî görüşleriyle ön plana çıkan şair ve yazarlardır.

Beşir Fuat, edebiyatımızda Realizm ve Natüralizmden bahseden ve bu akımlar doğrultusunda çalışmalarını sürdüren ilklerdendir. Batı'daki realist, naturalist ve romantik şahısları tanıtan kişi de yine Beşir Fuat olmuştur. Beşir Fuat, kısa ömrüne rağmen dil, edebiyat, güzellik, edebî meslekler, edebî şahsiyetler konusunda tenkidî görüşlerini genişçe açıklar. O, dili canlı bir varlık olarak görür. Dilin sadeleşmesi yerine yabancı gramer kurallarından arınması taraftarıdır. İlimi, edebiyattan üstün görür. İlim adamlarının edebiyatçılardan daha fazla insanlara hizmet ettiğini düşünür. Bütün fikirlerinde gerçeklik peşinde koşar, her şeyde aklı, tabiatı ön planda tutar ve tenkidini de bunun üzerine oturtur.¹³

Sami Paşazade Sezai de daha çok realist bir edebiyatın oluşmasına çalışır. Gayrişahsi bir edebiyatı savunur ve Türk edebiyatının da bundan kurtulması için gayret sarf edilmesi gerektiğini düşünür.¹⁴

Yine edebiyatımızda Realizm ve Naturalizmi savunan bir diğer şahsiyet de Nabizâde Nâzım'dır. Nabizâde, bu iki edebî akımı hem tanıtır; hem de savunur. Eserlerini de bu çerçevede yazmaya gayret eder.¹⁵

Mizancı Murat da önemli Tanzimat tenkitçilerinden sayılır. O, edebiyatın mahiyeti, gayesi, tenkidin mahiyeti, yazar ve eserler konusunda değerlendirmelerde bulunur. Şiir, roman, hikâye ve tenkit konularındaki fikirlerini açıklar. Mizancı Murat, bütün bu sanatların millî ve ahlâkî olmasını ister. Eski ve yeni edebiyatımızın en büyük eksikliğini tenkit olduğunu söyler.¹⁶

Ahmet Midhat, eserlerinde hem romantik; hem de realist unsurlara yer verir. İyinin bilinmesi için kötünün de anlatılmasınının

¹³ M. Orhan OKAY, *Beşir Fuat: İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2008, s. 227, 267-268.

¹⁴ Zeynep KERMAN, *Sami Paşazade Sezai*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, s. 23-29.

¹⁵ Necat BİRİNCİ, *Nabizâde Nâzım*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 1-9.

¹⁶ Abdullah UÇMAN, "Mizancı Murat", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 30, İstanbul 2005, s. 215-216.

gerekliliğini savunur. Eski değerlere bağlı kalarak Batı'nın ilminin kabul edilmesi gerektiğini düşünür. Daha doğrusu bunların ikisini birleştirmek ister. Dil konusunda sadelik taraftarıdır. Sanatını toplum için kullanır. Divan şiirini sevmez. Her konuda halkı aydınlatmayı bir görev bilir ve eserlerini de bu görüşler doğrultusunda kaleme alır.¹⁷ Tenkit konusunda Ahmet Midhat ile yakın görüşleri paylaşan yazarlardan birisi de Ahmet Rasim olmuştur. O da sanatını toplum için kullanır. Dilin sadeleşmesini ister ve bu şekilde Ahmet Midhat gibi döneminde çok okunan bir yazar olur.¹⁸

Muallim Nâci ise, Tanzimat döneminde eski edebî şekillere önem vererek sanatını icra eden bir şairdir. Aslında o, yalnız Şark değil, Garp medeniyetini de müdafa eder; ancak iyiyi kötüden ayırt edebilmek ve bu şekilde millî görüşten ayrılmamak gerektiğini savunur. Ayrıca dile hâkim olan Nâci, eskiye bağlı kalması ve eskiyi savunmasından dolayı kendi döneminde birçok meslektaşıyla polemikler ve kalem kavgaları da yaşamıştır.¹⁹

Bu edebiyat kavgalarında Muallim Nâci'yi savunan ve devamlı onun yanında yer alan yazar ve gazetecilerden birisi Ali Kemal olmuştur. Nev'i şahsına münhasır ve muhafazakar bir sanat görüşüne sahip olan Ali Kemal, Türkçeyi ustalıkla kullanan birisidir. Yazılarında daha çok Muallim Nâci ile aynı çizgide yer alır. Bir de mülkiyeden hocası olan Mizancı Murat'ın etkisinde kalmıştır.²⁰

Tenkrit anlayışlarından kısaca bahsettiğimiz bu yazarların sanat ve tenkrit anlayışları daha çok ferdîdir. Tenkidi daha çok eleştiri olarak ifadelendiren Sema Çetin Baycanlar, yapmış olduğu doktora çalışmasında Tanzimat ile Servet-i Fünûn arasındaki 'Ara Nesil' olarak kabul edilen bazı edebiyatçıların da, tenkidi bağımsız bir tür olarak düşündüklerini ve müstakil eleştiriler yaptıklarını belirtir.²¹ Ara

¹⁷ M. Orhan OKAY, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Midhat Efendi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1989, s. 406-408.

¹⁸ Şerif AKTAŞ, *Ahmet Rasim*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 59-68.

¹⁹ Fevziye Abdullah TANSEL, "Muallim Nâci", *İslam Ansiklopedisi*, Millî Eğitim Basımevi, Cilt: 9, İstanbul 1993, s. 20-21.

²⁰ Mustafa UZUN, "Ali Kemal", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 2, İstanbul 1989, s. 407-408.

²¹ Sema ÇETİN BAYCANLAR, *Türk Edebiyatında 1951-1961 Yıllarında Edebî Eleştiri*, Basılmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2007, s. 43-44.; Mahmut BABACAN da yazısında Ara Nesil'de edebiyat, tenkit, Batı edebiyatı, akımlar, şiir, şair, mensur şiir, roman, hikâye ve tiyatro konularında bilgiler verir (Mahmut BABACAN, "Ara Nesil'de Eleştiri", *Hece*, Mayıs-Haziran-Temmuz 2003, s. 71-84.

Nesil'den sonra tenkidi meslek olarak benimseyen yazar ve şairler ise Servet-i Fünûn döneminde ortaya çıkarlar.

Servet-i Fünûn Dönemi

Tanzimattan sonra Servet-i Fünûnculara baktığımızda şu isimlerle karşılaşırız. Ahmet Şuayp, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit, Cenap Şahabettin, Halit Ziya, Tevfik Fikret, Süleyman Nazif, Ahmet Hikmet, İsmail Safa, Süleyman Nesip, Ali Ekrem ve Ahmet Reşit.

Tanzimat dönemine göre Servet-i Fünûncular, tenkit kavramına daha sistemli ve bilinçli olarak yaklaşırlar. Aralarında şahsi olarak tenkit farkları olsa da hepsi de tenkidin Batılı tarzda olmasını savunurlar ve bu konuda da kendilerine Taine'i örnek alırlar. Servet-i Fünûncular içinde daha çok Ahmet Şuayp, Mehmet Rauf ve Hüseyin Cahit tenkit konusunda ilmî çalışmalar yaparlar.²²

Servet-i Fünûnculara göre tenkidin görevi edebiyatın ne olduğunu ve ne olması gerektiğini araştırıp açıklamaktır. Yine bunlara göre edebî estetiğin görevi sanat ve sanat eseridir. Onun amacı sanatın güzelliklerine ulaşmaktır. Sanatta taklit, gelişmeyi sağlayan en büyük bir unsurdur. Taklitsiz gelişme olmaz. Sanatkâr, ilerlemesi için taklide dehasını katmalıdır. Bir de Servet-i Fünûnculara göre sanatın çevre ile sıkı bir yakınlığı vardır. Bunlar edebî eseri, "**his, fikir ve şekilden**" oluşan estetik bir bütün olarak görürler. Onlara göre sanat şahsidir. Edebiyatın amacı sadece sanat ve gayesi de sadece güzelliklere ulaşmak olmalıdır. Ayrıca sanatta fayda ve menfaat beklenmemelidir.

Servet-i Fünûnculara göre yeni fikir ve hisleri ifade edebilmek için yeni bir dil ve üslup kullanılmalıdır. Dolayısıyla Osmanlı Türkçesinin kaynakları olan Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin kullanılması gerektiği kanaatindedirler. Dilin sadeleşmesini de zamana bırakma taraftarıdır. Şiire önem verirler. Her şeyin şiire konu olabileceğini savunurlar. Şiirdeki şekle önem verirken farklı vezinlerin kullanılabilmesini savunurlar. Ahenk için kafiye'nin de gerekliliğine inanırlar.

Roman ve hikâyeye de önem veren Servet-i Fünûncular, onu hayatın aynası olarak görürler. Batı tenkidini tanıtmaya önem veren

²² UÇMAN, "Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemi Türk Edebiyatında Eleştiri", s. 60-61.

Servet-i Fünûncular, Batı'da gelişen edebî meslekler üzerinde de dururlar. Edebî akımlar içinde en çok Realizmi benimserler; ancak romantik ve duygusal anlatımlardan da tamamıyla kurtulamazlar. Hatta bu yönüyle Ahmet Şuayp'ın tenkidine bile uğrarlar.²³

II. Meşrutiyet döneminde ise, daha çok Türkçü tenkit anlayışı hakimdir. Bu konuda kalemlerini en çok kullananlar ise Ali Canip, M. Fuad Köprülü, Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin olmuştur.²⁴ Bunların tenkidi görüşlerini ise başka bir çalışmamıza bırakarak burada yazımıza son verelim.

Netice

Görüldüğü gibi 1839 tarihinde ilan edilen Tanzimat Fermanıyla birlikte her alanda olduğu gibi edebiyatın tenkidi konusunda da Batı edebiyatı örnek alınmış ve bu konuda eserler kaleme alınıp makaleler neşredilmiştir. İlk Tanzimatçılardan Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal, bu yeni edebiyat tarzını savunurken ister istemez eski edebiyatımızı da tenkit etmişlerdir. Sanatlarını toplum için kullanmak isteyen yazar ve şairler bu doğrultuda eserler kaleme alırken eski alışkanlıklarını da bırakamadıklarını belirtmemiz gerekir. Tanzimatın ikinci neslini oluşturan Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamit ve onlara yakın görüşler taşıyan diğer yazar ve şairler ise edebiyatımızın Batılı anlamda gelişmesi gerektiğini savunmuşlardır. Sanatlarını daha çok ferdi duyguların ifade vasıtası olarak kullanan bu aydınlar da ister istemez eski tarz edebiyatımızı tenkit etmişlerdir. Recaizade'yi kendilerine üstat olarak kabul eden Servet-i Fünuncular ise, edebiyatımızın tamamen batılılaşmasını isterken tenkit konusunda Tanzimatçılara nispeten daha sistemli çalışmalara imza atarlar. Ayrıca bütün Servet-i Fünun şair ve yazarlarının tenkit konusunda çalışmaları olsa da Ahmet Şuayp'ın kalemini sadece tenkit konusunda kullandığını da son cümle olarak vurgulamamız gerekir.

Kaynakça

AKTAŞ, Şerif, *Ahmet Rasim*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

AKÜN, Ömer Faruk, "Şinasi", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, Cilt: 11, İstanbul 1993.

²³ Age., s. 62-67.

²⁴ ÇETİN BAYCANLAR, *Türk Edebiyatında 1951-1961 Yıllarında Edebî Eleştiri*, s. 44.

ARAK,Hüseyin, *Çağdaş Alman ve Türk Romancılarının Eleştiri Yazıları*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001.

BABACAN, Mahmut, “Ara Nesil’de Eleştiri”, *Hece*, Mayıs-Haziran-Temmuz 2003.

BENK,Adnan, *Eleştiri Yazıları 1-2*, Doğan Kitapçılık Yayınları, İstanbul 2000.

BİLGEGİL,M. Kaya, *Harabat Karşısında Namık Kemal*, İrfan Yayınları, İstanbul 1972.

BİRİNCİ,Necat, *Nabizâde Nâzım*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

CÖNTÜRK,Hüseyin, *Eleştirmeden Önce*, Kültür Matbaası, Ankara 1958.

CÖNTÜRK, Hüseyin, *Çağının Eleştirisi I-II*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.

ÇETİN BAYCANLAR,Sema, *Türk Edebiyatında 1951-1961 Yıllarında Edebî Eleştiri*, Basılmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2007.

ÇETİN, Nurullah, “1960-2000 Yılları Arasında Türk Edebiyatında Eleştiri Çalışmaları”, *Hece*, Mayıs-Haziran-Temmuz 2003.

ENGİNÜN,İnci, *Abdülhak Hamit Tarhan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.

ERCİLASUN, Bilge, *Servet-i Fünûn’da Edebî Tenkit*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

ERCİLASUN, Bilge, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1995.

ERCİLASUN, Bilge, “Ömer Seyfettin’de Edebî Tenkit”, *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 1*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

EYUBOĞLU,Sabahattin, *Sanat Üzerine Denemeler Eleştiriler 1-2*, Cem Yayınları, İstanbul 1981-1982.

FUAT,Memet, *Eleştiri Üstüne*, Adam Yayınları, İstanbul 2001.

GARİPER,Cafer, *Mehmet Rauf’un Tenkidî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992.

GÖÇGÜN, Önder,*Ziya Paşa*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İzmir 1987.

KAYA,İbrahim Şeref, *Varlık Dergisinde Şiire ve Şiir Tenkidine Dair Yazılar (1933-1953) (2 cilt)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992.

KERMAN,Zeynep, *Sami Paşazade Sezai*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.

NÂCİ,Fethi, *Eleştiri Günlüğü*, Özgür Yayınları, İstanbul 1986.

OKAY,M. Orhan, *Beşir Fuat: İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2008.

OKAY,M. Orhan, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Midhat Efendi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1989.

OKTAY,Ahmet, *Şairin Kanı, Yazınsal Eleştiriler 1, 1954-2000*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

ORUÇ ARSEVEN,Tülün, *Millî Edebiyat Döneminde Eleştiri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994.

ÖZÇELEBİ,Betül, *Cumhuriyet Döneminde Edebî Eleştiri 1923-1938*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

ÖZÇELEBİ,Hüseyin, *Cumhuriyet Döneminde Edebî Eleştiri (1939-1950)*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2003.

ÖZÇELEBİ, Hüseyin, *Cumhuriyet Döneminde Edebî Eleştiri (1951-1960)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

TARAKÇI,Celâl, *Cenap Şahabettin'de Tenkit*, Eser Matbaası, Samsun 1986.

TANSEL,Fevziye Abdullah, "Muallim Nâci", *İslam Ansiklopedisi*, Millî Eğitim Basımevi, Cilt: 9, İstanbul 1993.

TİMUR, Kemal, *Ömer Seyfettin'in Kaleminden Şair ve Yazarlar*, Akademik Kitap Yayınları, İstanbul, 2010.

UÇMAN,Abdullah, "Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemi Türk Edebiyatında Eleştiri", *Hece*, Mayıs-Haziran-Temmuz 2003.

UÇMAN,Abdullah, "Mizancı Murat", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 30, İstanbul 2005.

UZUN,Mustafa, "Ali Kemal", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 2, İstanbul 1989.

YAŞAR,Ayhan, *XX. yüzyılda Edebî Eleştiri: Son Devirlerde Dünyada Geliştirilen Edebî Tahlil Metotlarının Türk Şiir ve Romanına Uygulanışı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 1992.

YETİŞ, Kâzım, *Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, Alfa Yayınları, İstanbul 1996.